

Hoe de franchise pensioeninkomens raakt

Bij de discussie over de opbouw van pensioeninkomen speelt de franchise – de inkomensgrens waarboven pensioen wordt opgebouwd – nauwelijks een rol, hoewel die een belangrijk effect heeft op pensioenresultaten. Per 2015 is naast het fiscaal toegestane maximale opbouwpercentage ook de minimale franchise verlaagd; dit laatste om een adequater pensioen mogelijk te maken. De cao-partijen bepalen de franchise en houden hierbij rekening met de gevolgen voor de koopkracht en de werkgelegenheid. Om deze reden is de franchise vaak hoger dan de minimale (fiscale) franchise. Uit simulaties blijkt dat met name lage inkomens hierdoor minder pensioen opbouwen dan mogelijk is. Vooral voor lage inkomens met een vlak carrièrepad is een beter pensioenresultaat mogelijk door meer gebruik te maken van de ruimte die het fiscale kader biedt.

NICOLE BOSCH
Wetenschappelijk
medewerker bij het
Centraal Planbureau

**ANNELIES
VAN DAAL**
Corporate trainee
bij APG

**MICHEL VAN
LEUVENSTEIJN**
Strategisch adviseur
bij APG

In januari maakten pensioenfondsen de nieuwe premies bekend. Er is elk jaar veel aandacht voor de hoogte van de premie en de verdeling tussen werkgever en werknemer (FD, 2016). Aan de ene kant verhogen de pensioenpremies de loonkosten en verlagen zij de nettolonen op korte termijn (Bosch en Eberhardt, 2015). Werkgevers dragen 20 miljard euro af – op een totaal van 59 miljard aan sociale premies – en werknemers betalen netto circa 6 miljard (CPB, 2015). Aan de andere kant zorgen pensioenregelingen voor zekerheid van inkomen bij pensionering. Het Nederlandse pensioenstelsel kent een uitgebreide tweede pijler met een van de hoogste pensioenvermogens als aandeel in het bbp ter wereld (OESO, 2013). Het totale pensioenvermogen was midden 2015 ongeveer 1.300 miljard euro en wordt door 324 pensioenfondsen beheerd (DNB, 2015).

Pensioenfondsen hanteren voor hun deelnemers binnen een uitkeringsovereenkomst echter niet alleen een uniforme premie en een opbouwpercentage, maar ook een franchise. De franchise is de inkomensgrens zoals vastgesteld in fiscale kaders waarboven er premie afgedragen en pensioen opgebouwd wordt. Een franchise is nuttig omdat het arbeidsgerelateerde pensioen uit de tweede pijler een aanvulling is op het AOW-pensioen uit de eerste pijler. Evenals het opbouwpercentage en de verdeling van de premie wordt ook de franchise door de cao-partijen bepaald.

Per 2015 is het fiscale kader gewijzigd waarbinnen fondsen de franchise mogen bepalen. Pensioenfondsen mogen nu voor een lagere minimale franchise kiezen in combinatie met een lager maximaal opbouwpercentage

Wat is er precies veranderd aan het fiscale kader van de franchise?

KADER 1

Het uitgangspunt van de franchise is nog altijd dat het totale pensioen ongeveer zeventig procent van het eindloon moet bedragen. Tot 2015 was het daarom pas nodig om pensioen op te bouwen als het salaris meer bedroeg dan 100/70 van het te verwachten AOW-pensioen, dat verschilt per huishouden. Maar waar voorheen werd uitgegaan van een AOW-pensioen van zeventig procent voor een alleenverdiener, is nu de AOW-uitkering voor een tweeverdiener leidend (vijftig procent AOW-pensioen). De hoogte van de franchise komt dan uit op ongeveer 13.000 euro (100/75 van een AOW-uitkering voor een tweeverdiener). Verlaging van de franchise is echter niet onbeperkt mogelijk, want er gelden fiscale regels voor de hoogte van de minimale franchise in combinatie met het maximale opbouwpercentage (tabel 1). Uit de tabel blijkt ook dat het mogelijk is een lagere franchise toe te passen mits dat wordt gecombineerd met een lager (maximaal) opbouwpercentage.

(kader 1). De achterliggende beleidsdoelstelling is dat een adequaat pensioen zo beter is gegarandeerd. De vraag is echter welk effect de verschillende fiscale combinaties van franchise met opbouwpercentages precies heeft op het pensioenresultaat van verschillende inkomensgroepen. Er is bij discussie over de franchise voor invoering van het nieuwe fiscale kader weinig aandacht geweest voor deze vraag. Er wordt slechts gemeld dat “de pensioenuitkomsten voor werknemers met een modaal inkomen hoger uitkomen indien in de pensioenregeling gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheid een verlaagde AOW-franchise te hanteren in combinatie met een verlaagd opbouwpercentage” (Ministerie van Financiën, 2013). Om de vraag te beantwoorden wordt eerst bekeken in hoeverre cao-partijen daadwerkelijk kiezen voor een lagere franchise, om vervolgens te redeneren en te simuleren wat de inkomenseffecten kwalitatief dan wel kwantitatief zijn.

FRANCHISE

Om tot zinvolle simulatie van de effecten van franchise-niveaus te kunnen komen, moet worden bedacht welke combinaties cao-partijen in de praktijk kiezen en als ruimte meegeven aan de uitvoerders van hun pensioenregeling, de pensioenfondsen. Figuur 1 laat zien dat veel pensioenfondsen nog steeds een franchise hanteren die ver boven de wettelijk minimum vereiste franchise ligt. Figuur 1 toont de wettelijke kaders en de feitelijke combinaties van franchise en opbouwpercentage voor circa veertig pensioenregelingen. De twee grootste pensioenfondsen voeren regelingen uit waarbij de franchises vrij dicht bij het wettelijke minimum zitten. De overige pensioenfondsen blijken over het algemeen te rekenen met een hogere franchise dan het door de fiscus gehanteerde minimum om de arbeidsmarktpositie van werknemers met een laag inkomen te versterken. Veel cao-partijen kiezen voor de eerste of tweede combinatie waarbij het opbouwpercentage tussen de 1,788 en 1,875 procent ligt. De combinatie van een lage franchise en een laag opbouwpercentage (derde combinatie) komt in 2015 nauwelijks voor. In de praktijk bouwen met name lage inkomens vanwege de gevolgen voor de koopkracht en werkgelegenheid dus minder pensioen op dan fiscaal gezien maximaal mogelijk is, zoals ook de berekeningen van de AFM (2013) laten zien.

Het simulatiemodel

Nu kunnen we de invloed onderzoeken van de vaste combinaties van franchise en opbouwpercentage die uit de fiscale regels volgen op het pensioeninkomen voor verschillende deelnemers. Voor het pensioenresultaat kijken we naar het opgebouwde pensioeninkomen (AOW en tweede pijler) in een middelloonregeling in termen van het eindloon, omdat dat voor de meeste deelnemers de relevante vergelijking is. Voor het kwantificeren van de effecten simuleren we een model dat gebruikmaakt van een unieke dataset die geijkt is op kenmerken (startlonen en type carrièrepad) van de vijf grootste pensioenfondsen. De informatie is afkomstig uit collectieve arbeidsovereenkomsten met een dekking van circa veertig procent van alle actieve deelnemers (Van Daal, 2015). De deelnemers verschillen in hun startsalaris, hun carrièrepad en hun carrièrelengte. In het basisscenario

van het gestileerde model gaan we uit van opbouw vanaf een leeftijd van 25 jaar en ingang van het pensioen op leeftijd 67, dus een carrièrelengte van 42 jaar. De gemiddelde carrière volgt het 3-2-1-0-pad, wat wil zeggen dat er in de eerste tien jaar een reële loongroei is van drie procent en dit elke tien opeenvolgende jaren één procentpunt lager is. Het startsalaris varieert van 100 procent minimumloon tot 250 procent minimumloon. Kader 2 schetst de veronderstellingen achter het simulatiemodel.

DE RESULTATEN

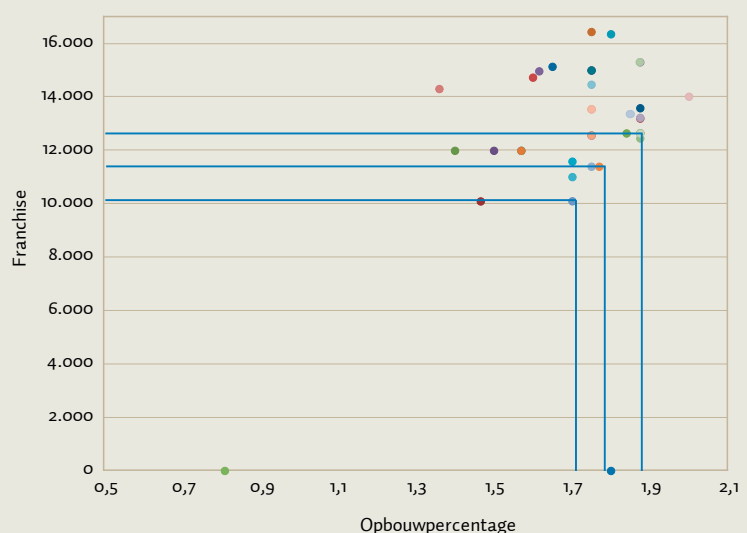
Uit de simulatie volgen resultaten die kwalitatief niet verrassend zijn maar kwantitatief wel meer inzicht bieden in de effecten. Merk op dat het pensioenresultaat hierbij is gedefinieerd als percentage van het eindloon. Dan blijkt ten eerste dat het startsalaris van invloed is op het pensioenresultaat. Uit schattingen blijkt dat door een stijging van het startsalaris met 10 procent van het minimumloon het pensioenresultaat met gemiddeld 1,17 procent daalt. Het precieze verloop in figuur 2 hangt af van twee tegen elkaar inwerkende factoren. Allereerst bepaalt het aandeel van de vaste AOW-uitkering het pensioenresultaat. Hoe lager het startsalaris, hoe groter het aandeel AOW en hoe hoger het pensioenresultaat. Zonder verdere pensioenopbouw zal voor hoge inkomens het pensioenresultaat heel laag zijn.

Fiscale regels opbouwpercentage en franchise 2015 **TABEL 1**

	Middelloonregeling 2015	
Maximaal opbouwpercentage	Minimale franchise	Combinaties
Hoger of gelijk aan 1,875%	€ 12.642	Eerste combinatie
Maximaal 1,788% (maar niet lager dan 1,701%)	€ 11.395	Tweede combinatie
Maximaal 1,701%	€ 10.095	Derde combinatie

Bron: www.belastingdienstpensioensite.nl

Combinaties van franchise en opbouwpercentage, 2015 **FIGUUR 1**

Bron: Pensioenreglementen, 2015

Het model

KADER 2

In het simulatiemodel berekenen we de som van de opgebouwde pensioenrechten ten opzichte van het eindloon, de zogenaamde vervangingsvoet (ψ). Dit geeft het totale pensioeninkomen aan als percentage van het laatst verdiende loon.

$$\psi_i = \frac{\int_0^{W_i} (y_i e^{n_i t} - f) M e^{g t} \alpha e^{(W_i - t) g} dt + S_i M e^{g W_i}}{(y_i e^{n_i W_i}) M e^{g W_i}}$$

- W = lengte van werkzame leven in jaren
 ψ = vervangingsvoet (lengte van werkzame leven vermenigvuldigd met het opbouwpercentage)
 g = inflatie
 y = startsalaris als fractie van het minimumloon
 n = individuele reële loongroei
 f = franchise als fractie van het minimumloon
 α = opbouwpercentage
 M = minimumloon
 S = AOW als percentage van het minimumloon
 i = type deelnemer (carrièrepad en startloon)

In alle scenario's gaan we uit van een pensioenopbouw volgens het middelloodsysteem (de teller). In dit systeem bouwt de deelnemer een percentage op van het loon dat hij in een bepaald jaar verdient. Bij pensionering vertegenwoordigen de opgebouwde pensioenrechten een percentage van het middelloon door het opbouwpercentage te vermenigvuldigen met de lengte van het werkzame leven. Als referentiepunt is het eindloon gebruikt (in de noemer van de vervangingsvoet), omdat gepensioneerden ook op deze manier hun teruggang in inkomen bij pensionering ervaren. Tabel 2 geeft de afzonderlijke veronderstellingen weer voor de drie scenario's.

Veronderstellingen scenario's¹

TABEL 2

Pensioencombinatie	Eerste	Tweede	Derde
Uniform opbouwpercentage	1,875	1,788	1,701
Franchise (in euro's)	12.642	11.395	10.095
Carrièrepad	gemiddeld	vlak	steil
Individueel carrièrepad	3-2-1-0	2-1-0-0	4-3-2-1
Overige veronderstellingen (constant)			
Discontovoet (in procenten)	4,71		
Inflatie (in procenten)	2,0		
Start van werkend leven (in leeftijd)	25 jaar		
Carrièrepad lengte	42 jaar		
Pensioenleeftijd	67 jaar		
Lengte van verzekeringsperiode	50 jaar		

¹ De discontovoet van 4,71 procent is gebaseerd op een aandelen en obligatieportefeuille 40/60 met een gemiddeld aandelenrendement van 7,36 procent en een gemiddelde obligatierente van 2,34 procent

Bron: simulaties op basis van het model in Van den Goorbergh et al., 2011

De opbouw in collectieve regelingen zorgt daarnaast voor aanvullend pensioeninkomen. Vooral deelnemers met hogere startsalariissen die boven de franchise uitkomen, bouwen zo pensioen op. En precies op dit punt verschillen de drie combinaties. In de derde combinatie (lage franchise en laag opbouwpercentage) bouwen deelnemers met hogere startsalariissen minder op dan in de eerste combinatie.

Ten tweede tonen de berekeningen dat het carrièrepad het pensioenresultaat niet in alle combinaties van franchise en opbouwpercentage in gelijke mate beïnvloedt (figuur 2). In tegenstelling tot het gemiddelde carrièrepad veronderstellen een vlakke respectievelijk steile carrière een verloop van 2-1-0-0 respectievelijk 4-3-2-1 voor elke volgende tien jaar. Deelnemers met een vlak carrièrepad ontvangen relatief veel pensioen in vergelijking met hun eindloon. Deelnemers met een steil carrièrepad daarentegen bouwen relatief weinig pensioen op.

Met name voor hoge startlonen maakt een verschuiving van de eerste naar de tweede combinatie van franchise en opbouwpercentage het pensioenresultaat voor een steil pad gevoeliger voor het startsalaris dan bij een gemiddeld carrièrepad. In figuur 2 is te zien dat het pensioenresultaat voor de vlakke loopbanen meer afhangt van de gekozen combinatie dan voor de gemiddelde respectievelijk steile loopbanen.

Ten derde is het pensioenresultaat ook afhankelijk van de lengte van de carrière, oftewel voor de beslissing om langer door te werken of niet. Maar het pensioenresultaat is niet anders voor de drie combinaties van franchise en opbouwpercentage en daarom niet in een aparte figuur weergegeven.

DE FRANCHISE ALS BELEIDSTRUMENT

Uit de analyse blijkt dat de gekozen combinatie van franchise en opbouwpercentage bepalend is voor het pensioenresultaat van deelnemers, met name voor zover ze verschillen in beginloon en carrièrepad. Daarbij geldt: hoe lager het loon en hoe vlakker het groeipad, des te belangrijker is de franchise in combinatie met het opbouwpercentage. Overigens betekent dit niet dat de franchise voor deelnemers met hoge startsalariissen niet van belang is. Ook zij ondervinden effecten van de franchise, maar in mindere mate omdat de franchise nu eenmaal een relatief kleiner gedeelte van hun inkomen uitmaakt. Hetzelfde geldt voor deelnemers met steile carrièrepaden. Het verschil tussen de eerste en derde combinatie loopt desondanks op voor gemiddelde en steile carrières, omdat voor hoge inkomens het effect van het lagere opbouwpercentage het effect van de lage franchise overtreft. De effecten die langer doorwerken of eerder stoppen op het pensioenresultaat hebben, worden niet significant beïnvloed door de combinatie van franchise en opbouwpercentage.

CONCLUSIE

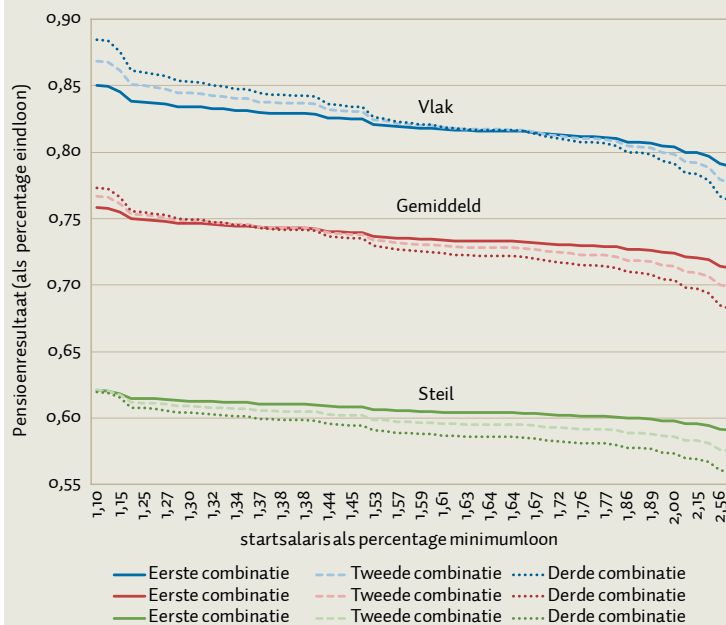
In 2015 hebben veel cao-partijen ervoor gekozen een opbouwpercentage te hanteren dat in lijn ligt met het fiscale kader, en een franchise die hoger ligt dan het wettelijke minimum zoals dat voortkomt uit het fiscale kader. Onze analyse laat zien wat de optimale fiscale combinatie van franchise en opbouwpercentage is voor verschillende soorten deelnemers. We hanteren daarbij een simulatiemodel

om de samengestelde effecten van de gekozen combinatie met carrière en startsalaries kwantitatief inzichtelijk te maken. Met name lage inkomens met een vlak carrièrepad blijken bij de feitelijk gekozen combinaties van franchise en opbouwpercentage minder pensioen op te bouwen dan als de franchise op het toegestane minimumniveau zou liggen. Cao-partijen zouden de pensioenopbouw kunnen vergroten door de fiscale ruimte om de franchise te verlagen meer te benutten. Daarbij moet bedacht worden dat er een daling van de koopkracht en een stijging van de loonkosten tegenover staat, die de huidige economische positie van lage-inkomensgroepen kan verslechteren.

Gezien de heterogeniteit van de gekozen uniforme combinatie op de pensioenuitkomsten zouden pensioenfondsen een differentiatie kunnen aanbrengen in het opbouwpercentage en de franchise, afhankelijk van de inkomensgroepen en van de carrièrepaden in hun deelnemersbestand. Hoge inkomens hebben belang bij een hoog opbouwpercentage en een hoge franchise, terwijl lage-inkomensgroepen belang hebben bij een lage franchise en een laag opbouwpercentage. Een dergelijke differentiatie is al geïntroduceerd bij het ABP om algemene verslechtering van het pensioenresultaat enigszins te verzachten door meer gebruik te maken van de fiscale ruimte. Om een goed beeld te vormen van de effecten van de verlaagde opbouwpercentages op het pensioenresultaat zou men de effecten van de hoge franchise mee moeten nemen.

Vervangingsvoeten bij verschillende loopbanen voor de drie combinaties van franchise en opbouwpercentage

FIGUUR 2

Bron: Van Daal, 2015

LITERATUUR

AFM (2013) *Brief AFM inzake de actuariële berekening bij de aanpassing van het Witteveenkader*. Amsterdam: AFM.

Bosch, N. en I. Eberhardt (2015) *Pensioenpremiëdatabase: individuele premies van werknemers en werkgevers*. Achtergronddocument. Den Haag: Centraal Planbureau.

Daal, A. van (2015) *The effect of the uniform franchise and accrual rate on the redistribution between and pension outcome of Dutch occupational pension fund participants*. Masterscriptie. Tilburg: Universiteit van Tilburg.

DNB (2015) *Macro-economische statistieken pensioenfondsen*. Statistieken op www.dnb.nl.

FD (2016) *Pensioenpremie voor groot deel werknemers omlaag*. *Het Financieel Dagblad*, 29 januari.

Goorbergh, R.W.J. van den, R.D.J. Molenaar, O.W. Steenbeek en P.J.G. Vlaar (2011) *Risk models after the credit crisis*. Working paper op ssrn.com.

CPB (2015) *Macro-economische verkenning 2016*. Den Haag: Centraal Planbureau.

Ministerie van Financiën (2013) *Brief aan Tweede Kamer van 21 mei, 33610(7)*.

OESO (2013) *Pensions at a glance 2013*. Parijs: OESO.